

OLIV RAHBARGA SHOGIRDLIK – PREZIDENTLIK SARI DASTLABKI QADAM

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2022-23-548-555>

Qo‘chqorov Temirbek Baxromjon o‘g‘li

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti 2-kurs magistranti

Mail: temurqochqorov9@gmail.com

ANNOTATSIYA

Eron Islom Respublikasida yangi saylangan prezident Ibrohim Raisining rahbarlikka bo‘lgan siyosiy faoliyati, shaxsiy hayoti va siyosiy maydonga kirib kelish tarixi, shuningdek, yangi rahbarlik lavozimida olib bormoqchi bo‘lgan islohotlari haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Ibrohim Raisi, Qum, Oyatulloh, sudya, prokuror, Oliy rahbar, prezident, amnistiya, saylov, korrupsiya, sanksiya.

УЧЕНИЧЕСТВО ВЕРХОВНОГО ЛИДЕРА – ЭТО ПЕРВЫЙ ШАГ НА ПУТИ К ПРЕЗИДЕНТСТВУ

АННОТАЦИЯ

В Исламской Республике Иран будут обсуждать политическую деятельность новоизбранного президента Ибрагима Раиси, личную жизнь и историю выхода на политическую арену, а также реформы, которые он намерен провести под новым руководством.

Ключевые слова: Ибрагим Раиси, Кум, Аятолла, Судья, Прокурор, Верховный лидер, Президент, Амнистия, Выборы, Коррупция, Санкции.

DISCIPLESHIP OF THE SUPREME LEADER IS THE FIRST STEP TOWARDS THE PRESIDENCY

ABSTRACT

In the Islamic Republic of Iran, the political activities of the newly elected President Ibrahim Raisi before his leadership, his personal life and the history of entering the political arena, as well as the reforms he intends to carry out as a new leader will be discussed.

Keywords: Ibrahim Raisi, Qum, Ayatollah, Judge, Prosecutor, Supreme Leader, President, Amnesty, Elections, Corruption, Sanctions.

KIRISH

Qayerga bormagin, e’tiqoding sen bilan bo‘lsin. (Konfutsiy)

Tarixdan ma’lumki, har bir jamiyatning rivojlanishdagi yuqori bosqichga chiqishi va pastga tushishida, avvalo, unda olib borilayotgan islohotlarning qanchalik darajada to‘g‘ri olib borilayotganligidadir. Albatta bunday islohotlarni amalga oshirish uchun har tomonlama chuqur bilim va aql-zakovatga, keng fikrlash qobiliyatiga va katta hayot tajribasiga ega bo‘lgan, yirik loyihalarni amalga oshirishda talabchan, tashkilotchi, jonkuyar, ma’suliyatli va javobgarlikni o‘z zimmasiga oladigan, har qanday vaziyatda ham odamlar bilan til topishishga qodir bo‘lgan rahbar bo‘lishi lozim.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Eron jamiyatida yangi saylangan prezident – Ibrohim Raisi mavjud jamiyatning tub burilishlarga sabab bo‘la oladigan qarorlarga ega rahbarimi?

Ibrohim Raisi 1960 yil 14-dekabrda Mashhadning No‘g‘an tumanida fors ruhoniylari oilasida tug‘ilgan. 5 yoshida otasi Sayid Hoji vafot etishi, ota-bobolari Ibrohim Raysiy Husayn ibn Ali (Husayniy) Sayyidlar qatoriga kiradi va u Ali ibn Husayn Zayn al-Obidin Sayyidlar bilan bog‘lanadi.[1]

Raisi boshlang‘ich ta’limini “Javadiyeh maktabi” da o‘tagandan keyin Xavzada (Islomiy-seminariya) o‘qishni boshladi. 1975 yildan u Qum Seminariyasida o‘qishni davom ettirish uchun “Oyatulloh Boroujerdi maktabi” ga bordi.[1]

U Qum seminariyasida o‘qishni 15 yoshida boshlab, keyinchalik u Navvab maktabida qisqa muddat o‘qishga qaror qildi. Shundan so‘ng, u boshqa talabalarga dars berish bilan birga u o‘qigan Oyatulloh Sayyid Muhammad Musaviy Nejad maktabiga bordi. 1976 yilda u Oyatulloh Boroujerdi maktabida o‘qishni davom ettirish uchun Qumga borib, u yerda Sayyid Xusayn Boroujerdi, Morteza Motaxxari, Abolgasem Xazali, Xusayn Noori Hamedani, Ali Meshkini va Morteza Pasandidehlarga shogird tushadi. Raisi o‘zining dastlabki “Khareje Feqh” (tashqi-Fiqh) asarini Sayyid Ali Xamenei va Mojtaba Tehroniyga topshirgan. Yaqin Sharq instituti xodimi Aleks Vatankaning so‘zlariga ko‘ra, Raisining “aniq diniy malakasi” bu “og‘riqli nuqta” dir.[2] Eron OAV tomonidan o‘tkazilgan tergov oldidan “bir muncha vaqt” u shaxsiy veb-saytida “o‘zini Oyatulloh” deb atagan. Biroq, Vatankaning so‘zlariga ko‘ra, OAV “rasmiiy diniy ma’lumotga ega emasligi” va ishonch yorliqlarini “e’lon qildi”, shundan so‘ng Raisi yuqorida aytib o‘tilgan unvonga ega bo‘lishni da’vo qilishni to‘xtatdi. Ushbu tergov va tanqiddan so‘ng u

o‘zini “hojat-ol-eslam” deb ataydi, darhol Oyatullohning ostidagi ruhoniylar unvoniga ega bo‘ladi.[2] Keyinchalik, Raisi 2021 yilgi prezidentlik saylovlaridan sal oldin yana o‘zini Oyatulloh deb e‘lon qildi.

Raisining shaxsiylar hayoti ham boshqa mansabdorlarga namuna qilib ko‘rsatsa bo‘ladigan, u Mashhadning juma namozi imomi Ahmad A‘lamolzodaning qizi Jamileh Alamolzoda bilan oila qurgan. Uning turmush o‘rtog‘i Tehron shahridagi Shahid Beheshti nomidagi universitetning dotsenti, shuningdek, universitetning Fan va texnologiyalarni fundamental o‘rganish institutining prezidenti. Hozirgi kunda ularning ikki qizi va ikki nabirasi bor. [1]

1981 yilda u Karaj prokurori etib tayinlanib, birozdan keyin, u Hamadanning ham prokurori etib tayinlandi va ikkala lavozimda birga xizmat qildi. U bir vaqtning o‘zida bir-biridan 300 km uzoqroqdagi ikkita shaharda faol ish olib borgan.

Raisining 1985 yilda katta siyosiy sahnaga kirib kelishidagi dastlabki bosqich sifatida, Tehron prokurorining o‘rinbosari etib tayinlanganligi va poytaxtga ko‘chib o‘tganligi bilan izohlanadi. Uch yildan so‘ng, 1988 yil boshida u Ruhulloh Xomeyniyning e‘tiboriga tushdi va undan Lorestan, Semnan va Kirmanshoh kabi ba‘zi viloyatlarda huquqiy masalalarni hal qilish uchun maxsus qoidalarni (sud tizimidan mustaqil) qo‘lga kiritdi.

Siyosat qurbonlikni talab etadimi? Yoki kimdir yuqori pog‘onaga ko‘tarilsa unga hasad qiladigan odamlar tomonidan har xil bo‘xtonlar yog‘diriladimi?

Xusayn Ali Montazeri 1988 yilda eronlik siyosiy mahbuslarning qatl etilishida ishtirok etgan to‘rt kishidan biri sifatida Raisini ham tilga olib, bu ishda uning ham qo‘li borligiga sha‘ma qildi. Aynan ushbu ishda qo‘li bor deb boshqa shaxslar Morteza Eshragi (Tehron prokurori), Xusayn Ali Nayeri(sudya) va Mostafo Pourmohammadi(IIVning Evindagi vakili)larni aytib o‘tgan edi. Birinchi ikki kishining ismlari Xomeyni buyrug‘ida keltirilgan edi. Ammo Pourmohammadi(IIVning Evindagi vakili) bu ishda o‘z rolini rad etgan bo‘lsa, Raisi haligacha bu borada ochiq fikr bildirmagan.[3]

Eronlik siyosiy mahbuslarni 1988 yilda qatl etish - bu davlat tomonidan homiylik qilingan qator Eron bo‘ylab siyosiy mahbuslarni qatl etish bo‘lib, 1988 yil 19 iyulda boshlanib, taxminan besh oy davom etgan. O‘ldirilganlarning aksariyati Eron Xalq Mujohidi tarafdorlari edi, shuningdek, boshqa chap qanotlarning tarafdorlari, shu jumladan Fedayyan va Eronning Tudeh partiyasi (Kommunistik partiya) tarafdorlari ham qatl etilgan. Xalqaro Amnistiya ma‘lumotlariga ko‘ra, “minglab siyosiy dissidentlar muntazam ravishda mamlakat bo‘ylab Eronning

hibsxonalarida majburiy ravishda yo‘qolib qolishgan va Eron Oliy Rahbarining buyrug‘iga binoan suddan tashqari qatl etilgan va mamlakatdagi qamoqxonalarda amalga oshirilgan. Ko‘plab o‘ldirilganlar bu safar qiynoqlar va boshqa shafqatsiz, g‘ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsitadigan muomala yoki jazo qo‘llanilgan.”[3]

Qotilliklar zamonaviy Eron tarixida ham qamrovi, ham yashirin jihati bo‘yicha mislsiz siyosiy tozalash sifatida ta‘riflangan. Biroq, qatl etilgan mahbuslarning aniq soni munozarali bo‘lib qolmoqda. Xalqaro Amnistiya tashkiloti, o‘nlab qarindoshlari bilan suhbatdan so‘ng, ularning sonini minglab ko‘rsatmoqda va o‘sha paytdagi Oliy Rahbar Ruhulloh Xomeyniyning o‘rinbosari Husayn Ali Montazeri o‘z xotiralarida bu raqamni 2800 dan 3800 gacha yozgan, ammo alternativ taxminlarga ko‘ra. bu raqam 30000 dan oshgan. Ko‘p sonli mahbuslar olti kishilik yuk ko‘tarish mashinalariga ortilgan va yarim soat kranlarda osilgan deb taxmin qilinadi. Ammo bularning barchasi taxmin edi. Lekin Raisi ushbu ayblovga shu kunga qadar biron marta ham qayta to‘xtalmagan yoki chiqishlarida aytib o‘tmagan. [4]

Xomeyni vafot etib, Ali Xomanaiy yangi oliy rahbar etib saylangandan so‘ng, Raisi yangi tayinlangan bosh sudya Muhammad Yazdi tomonidan Tehron prokurori sifatida 1989 yildan 1994 yilgacha besh yil davomida ishladi va 1994 yilda Bosh inspeksiya boshlig‘i etib tayinlandi.

2004 yildan 2014 yilgacha Raisi Eron sudyasining birinchi o‘rinbosari bo‘lib ishlagan, uni bosh sudya Mahmud Xoshimiy Shahrudiy tayinlagan. U Sadeq Larijoniyning bosh sudyalik lavozimidagi birinchi muddatidagi mavqeini saqlab qoldi. Keyinchalik, u 2014 yilda Eronning Bosh prokurori etib tayinlangan va bu lavozimda 2016 yilgacha, Ostan Quds Razaviy raisi bo‘lish uchun iste‘foga chiqqunga qadar ishladi. Shuningdek, u 2012 yildan buyon Oliy Rahbar Sayid Ali Xomeneiyning buyrug‘i bilan Maxsus Klerikal sud prokurori bo‘lib ishladi.[5]

2016 yil 7 martda Raisi o‘zidan avvalgi Abbos Vaez-Tabasi vafotidan so‘ng Astan Quds Razaviyning raisi bo‘ldi. U 1979 yildan buyon ushbu idorada xizmat qilgan ikkinchi shaxsdir. Oliy Rahbar Ali Xomanaiy muqaddas ziyoratgohga, xususan, kambag‘al odamlarga ziyorat qiluvchilarni xizmat qilishini sanab o‘tdi, shuningdek, Raisining tayinlanish tartibida ikkita muhim vazifasi sifatida, ayniqsa kambag‘allar va mahrum bo‘lganlarga xizmat qiladi.

Raisi 2017 yil fevral oyida Islomiy inqilob kuchlarining Xalq Jabhasi (JAMNA)ning prezidentlikka nomzodlaridan biri sifatida tanilgan. Uning nomzodini Islom inqilobi barqarorligi fronti ham qo‘llab-quvvatladi. U 6 aprel kuni e‘lon qilingan bayonotida o‘z nomzodini rasman e‘lon qildi va “mamlakat ijro etuvchi

boshqaruvini tubdan o‘zgartirish” va “qashshoqlikka qarshi kurashuvchi hukumat” zarurligini aytib, uni “diniy va inqilobiy mas’uliyat” deb atadi.[6]

2017 yil 15-mayda konservativ nomzod Muhammad Bagher Galifaf Raisining foydasiga o‘z nomzodini qaytarib oldi. Taxminlarga ko‘ra, Galibaf Raisi saylansa, uning birinchi vitse-prezidenti bo‘ladi. Ular Tehronda bir-birlari bilan saylovoldi mitingiga qo‘shilishdi.

Raisi bir necha manbalar tomonidan Eronning oliy rahbari Oyatulloh Ali Xomeneiyni “**sevimli va mumkin bo‘lgan vorisi**” deb ta’riflagan.[7]

Saylov natijalari e’lon qilingandan so‘ng, Raisi 42 382 390 dan (78,30% ovoz) 15 786 449 ovoz oldi. U amaldagi prezident Ruhoniga yutqazdi va ikkinchi o‘rinni egalladi. U Ruhoniyni prezident etib qayta saylangani bilan tabriklamagan va Xavfsizlik Kengashidan saylovlar oldidan va saylov paytida “qonun buzilganligini” ko‘rib chiqishni, 100 sahifa ilova qilingan hujjatlar bilan iltimos qildi, ammo bu ayblovlar o‘rinsiz deya topilib, ko‘rib chiqilmadi. 2021 yilga kelib, Raisi yana prezidentlikka nomzodini qo‘ydi va saylovdagi umumiy natijalarga ko‘ra g‘olib bo‘ldi. Saylovda umumiy saylovchilarning 48,8% ishtirok etdi va ishtirok etganlarning umumiy 62%i Raisiga ovoz berdi.[8]

28,9 million ovozdan taxminan 3,7 million ovoz hisoblanmadi, ehtimol ular bo‘sh yoki boshqa yo‘l bilan bekor qilingan norozilik ovozlari edi.[8]

Saylovda 40 nafari ayollar bo‘lgan deyarli 600 nomzod ro‘yxatdan o‘tkazildi, ulardan 7 nafari saylovdan bir oy oldin 12 huquqshunos va ilohiyotshunoslar tomonidan Xavfsizlik Kengashi tomonidan tasdiqlangan (nomzodlarning haqiqiyliги to‘g‘risida yakuniy qarorlarni qabul qiladigan organ). O‘sha yetti nomzoddan uchtasi keyinchalik ovoz berish kunidan oldin chiqarildi. Chiqishdan oldin islohotchi nomzod Mohsen Mehralizoda nomzodlarning teledebatida hukmron ruhoniylar “**quyoshni, oyni va osmonni bir shaxsni prezidentga aylantirish uchun**” birlashtirganini aytib, ovoz berish oldindan qilingan xulosa bo‘ladi, deb ishora qildi. Nomzodi taqiqlanganlar orasida sobiq prezident Mahmud Ahmadiy Najod videomurojaatida ovoz bermasligini aytib, shunday dedi: “**Men bu gunohda o‘zinning hissam borligini xohlamayman**”.[9]

2019 yilda Al-Jazira vakili Sayid Golkar Raisini Eronning Oliy Rahbari sifatida “Oyatulloh Ali Xomeneiyni ehtimoliy vorisi” deb atadi. 2020 yilda Dexter Filkins uni tez-tez tilga olinadigan Xomneyi vorisi sifatida ta’riflagan. [9]

Raisi 2014 yilda Tehron munitsipalitetida rejalashtirilgan ajratish to‘g‘risida bergan intervyusida “Menimcha, bu juda yaxshi qadam, chunki ayollarning aksariyati umuman qulay sharoitda yaxshi ish qilishadi” deb aytadi. Bu uning ayollarning

jamiyatni bir bo‘g‘ini ekanligini eslatib o‘tganidan darak beradi. U shuningdek, ayollarning jamiyatda erkaklar bilan teng huquqligini tarafdoridir, buni inobatga olgan holda quyidagilarni sanab o‘tadi:

- **Universitetlarni islomlashtirish**
- **Internetni qayta ko‘rib chiqish**
- **G‘arb madaniyatini senzurasini**

Ibrohim Raisining so‘zlariga ko‘ra: Hech kim qizlar va ayollar erkinligi va huquqlarini buzishga haqli emas; shuningdek, u ta’kidlaydi-ki: “Ayollar rolisiz madaniyat va iqtisod haqida gapirish o‘rinli emas”; “Ayollarning huquqlari Xudo tomonidan berilgan va hukumat nafaqat bu huquqni yo‘qotmasligi, balki uning gullab-yashnashi uchun ham sharoit yaratishi kerak.” U eslatib o‘tdaki, ko‘p joylarda ayollarning rol o‘ynashlari bo‘sh va ayollarning iste’dodi, ijodkorligi, tashabbuskorligi va yangiliklaridan ko‘p foydalanilmaydi, ammo uni behuda yo‘qotmaslik kerakligini takidlaydi.[10]

Raisi iqtisodiy sanksiyalarni imkoniyat deb bilishini da’vo qilib, shunday so‘zlarni aytdi: “Sanksiyalarni iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish uchun imkoniyat sifatida ko‘rish kerak va biz etishmaslik o‘rniga o‘zimizni kuchaytirishimiz kerak.” Raisi sanksiyalarni bekor qilish masalasida quyidagilarni aytdi: “o‘z lavozimiga kiradigan (saylanadigan) har bir hukumat zulmkor sanksiyalarni bekor qilishi kerak va unga jiddiy rioya qilish kerak; sanksiyalarni neytrallashtirish kun tartibida bo‘lishi kerak va biz bunday qilmasligimiz kerak. Na toj, na toshqin va na sanksiyalar ta’sir qilishi kerak – rivojlanish uchun.”[11]

2017 yilda Raisi “Men qarshilik ko‘rsatish iqtisodiyotini faollashtirishni mamlakatda qashshoqlik va qashshoqlikka barham berishning yagona usuli deb bilaman” deb xabar berdi. U qishloq xo‘jaligi sektorini tijorat chakana savdosi orqali rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlaydi va bu “oxir-oqibat xorijiy brendlarga foyda keltiradi.”[11]

Raisi aytgan: “Jamiyatning ziyolilari boshqalardan oldin tushunadi va jamiyat tahdidlarini kuzatadi va tez orada she’riyat va san’ati bilan jamiyatni ogohlantiradi va jamiyatni muazzin singari uxlab qolishdan saqlaydi”. Uning so‘zlariga ko‘ra, madaniyat va san’at ahlini qo‘llab-quvvatlash og‘zaki bo‘lmasligi va harakatga olib kelishi kerak. U aytdi: o‘qituvchilar jamiyatning haqiqiy ziyolilaridir va zararni kuzatishi va ogohlantirishi kerak; O‘qituvchilar jamiyatning identifikatori va sivilizatoridir deb aytadi.[11]

Raisi asarlari orasida quyidagilar mavjud: “Fiqh qoidalari bo‘yicha ma’ruzalar” kitoblari, shu jumladan 3 jild sud, iqtisodiy va diniy bo‘limlariga oid,

Huquqshunoslik va huquqdagi printsiplial ziddiyat va tashqi ko‘rinish va boshqa masalalarni yoritgan bir nechta asarlar muallifidir.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Eron Islom Respublikasining yangi Prezidenti siyosiy maydonga o‘zining yangicha qarashdagi mafkuraviy yondashuvi bilan kirib kelishi bilan bir qatorda, sanksiyalardan iqtisodiyotni ko‘tarishdagi asosiy vosita sifatida foydalanishni, fuqarolar ishonchi eng muhim omil ekanligini takidlab o‘tdi. Jamiyatda nafaqat diniy bilimga, balki siyosiy mafkuraga ega siyosatchi ekanligini isbotlash tomon harakat qilyotgan shaxsdir. Ibrohim Raisi uzoq davrlardan buyon mamlakat jamiyatida nafaqat qonuniy, balki konstitutsiyaviy tomondan ham cheklangan feminizmni yuqori o‘rindagi dolzarb muammo ekanligini va ayollarning huquqlari uzoq yillik qadriyat ekanligini eslatib o‘tganligi bilan ham ajralib turibdi. Jamiyatda inson omili yuqori o‘ringa qo‘yilishi ham judayam islohotga boy davrga qarab Eronni ketyotganligini isbotlaydi.

REFERENCES

1. Background and biography of Hojjat al-Islam Raisi iribnews.irT retrieved 21 June 2021.
2. VATANKA, ALEX (2017 yil 12-aprel). “Oliy rahbarning shogirdi prezidentlikka saylanmoqda”. Tashqi siyosat. Asl nusxasidan arxivlandi 2017 yil 20-may. Qabul qilingan 22 may 2017 yil. May oyida bo‘lib o‘tgan saylovlarda yutqazgan Raisi nomzodi keyinchalik oliy rahbar lavozimini egallashi ehtimoldan yiroq emas.
3. Maziar Motamedi (19 June 2021). “Hardliner Ibrohim Raisi declared Iran’s new president”. Aljazeera English. Retrieved 19 June 2021.
4. “Ra‘eesi became chairman of AQR”. BBC Persian. 7 March 2016. Archived from the original on 14 June 2018. Retrieved 8 March 2016.
5. “Hardline cleric Raisi to take on Rouhani in Iran’s presidential election”. Reuters. 9 April 2017. Archived from the original on 12 November 2017. Retrieved 17 April 2017.
6. “Rouhani’s former minister of justice defends the mass executions of 1980s”. Iran International. 25 July 2019. Archived from the original on 17 June 2021. Retrieved 17 June 2021.
7. “Eronlik qattiqqo‘l Ibrohim Raisi Prezident saylovida g‘olib bo‘ldi”. Nyu-York.

8. “Ibrohim Raisi Eronda bo‘lib o‘tgan prezidentlik saylovlarida saylovchilarning tarixiy jihatdan past faolligi sharoitida g‘alaba qozondi”. CBS News.
9. Unveiling of the latest writings of Hojjatoleslam Raisi in the book fairtasnimnews.com, Retrieved 21 June 2021.
10. Shadmanova, S.B., Qo‘chqorov, T.B. (2021). Eron jamiyatida xotin-qizlar huquqlari uchun kurash: shakllanishi va rivojlanishi (XX-XXI asr boshlari). *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(11), 306-315.
11. Dehgan, Said Kamali (2017 yil 9-yanvar). “Ibrohim Raisi: Eronlik diniy ulamolar oliy lider uchun peshqadam sifatida maydonga chiqmoqda”. *Guardian*. Asl nusxasidan arxivlandi 2017 yil 21 may. Qabul qilingan 22 may 2017 yil.
12. Мўминов, Ш. С. (2022). Раҳбар нутқининг таъсир ўтказиш усуллари. *Central Asian Research Journal For Interdisciplinary Studies*, 2(3), 418-426. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-3-418-426>
13. Mo‘minov, Sh. Memuar, bag‘ishlov va marsiyalarda rahbar muloqot xulqiga xos qirralarning namoyon bo‘lishi. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(2), 689-695.
14. Safarov, M. (2021). Abu Bakr ar-Roziy etikasida insonning o‘z kamchiliklarini anglashi va uni bartaraf qilishi muhokamasi. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1 (9) 68-71.